M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref. / Ser. 1520

Title: Sroar Nirnaya
Jeyant Swami

Pho. T.

BK

1520

RDM

Incomplete

C

	Swar Nirnaya		Title
		Jayant Swami	Author
			Editor
			Year, Vols.
SK			Publisher
1520			Remarks

श्री

श्रीगणेशायनमः॥ एकस्मिन्नुपमर्थ्यैहिमकरविशदं स्वर्णवर्णप्रकाशस्मिन्द्रं ठेछारंविषं सर्वं हरति नयनयोः सांजनामं जनत्वे॥ यस्य
किंचित्पाटे कृतिकनकनगेंद्रैर्हि किंचित्र्यबिम्बत्कान्तिं वासश्चलं बोदरजनकमहोत महोभावयामः॥ १॥ ऋग्वेदवारणसमा व
ग्रथितः णेबहेतुर्वकः स्वरांकुशाइति ग्रथितोक्तितस्य॥ संचारियोनिपुणनानाविभारुरुशेः संजायतामिममतः प्रकटीकरोमि॥ २॥ स
कलदेवप्रसाधारणीभक्तिं कुर्वाणोग्रंथादेषोविभुविघालायमिशिखावारपरंपराज्ञातेनेति रूपंमंगलमाचरितमादौ शिष्य
शिक्षायैनिबध्नाति॥ हेरंबचंद्रिकांतलावंभुं समेहर्दिं शुद्धं॥ सरस्वतीकृविवरां वक्ष्येहं स्वरनिर्णयं॥ ३॥ ॥ अहं जयंतस्वामी स्व
रनिर्णयं वक्ष्य इत्यन्वयः स्वराणां स्वरेषु स्वरैर्वा निर्णयस्तं स्वरैः कृत्वा संहितापाठस्य निर्णय इति यावत्॥ कस्मिन्स्वरपरे कुत्र
कः स्वरो भवतीत्यादि। किंकृत्वा हेरंबादीन्नत्वा कृविवरामिति स्वरस्य स्वरस्य विशेषणं। कवीषु कवीनां वरोयस्याः सा कविवरा। कविवरत्व
देतियावत्॥ कविवरामिसपिकं चेन्नर्दनुभिन्नमेव। ननु यथा परे पुस्वरः तिष्ठति तथैव तत्संहिताकाले भविष्यति किं कृतनिर्णयेने
त्यत आह॥ ॥ उदात्तनिहितः स्वारः स्वरितात्प्रचयो भवेत्। उदात्ताद्व्यवहितो भवेद्योनुदात्तः स स्वरितो भवेत्॥ स्वरितोत्र यस्तथा सप्र
चयो भवेदित्यर्थः॥ ननु स्वरितान्निहत इत्यत्राव्यवहितत्वमुच्यते न या विधिपक्षे इमे गंगइत्यादौ यकारादीनामव्यवस्थानात् अ
त्रैव दूरस्थस्यानुदात्तस्यापि न स्यादिति चेन्न॥ मैवं॥ तत्रानुमप्रचयानिरिक्तस्वरेण व्यवहिताभावमात्रं विवक्षितं। नचाद्यैर्वर्णौ पर
:स्वा विशेषसंधिरितिवाच्यं। तस्य पदसंधित्वात् ततश्च नैव तु व्यापकाभावे व्याप्याभावः। व्यापकाभावश्च संधिर्नान्वयो भव
दितिमनेन निषेधात्॥ एतेन स्वः पतिरित्यत्र स्वरितात्परस्मिन्नप्यव्यवहिते त्वनुदात्तत्वशंका प्रत्युक्ता। तत्र चतस्भा
वितिनिरूपणस्याभयतः संधिर्नस्त इति वाक्येन निषेधादिति स्मर्तव्यं। ननु कस्मात्स्वरितात्परमनुदात्तः प्रचयो भवेदिति। प्रा
कृताद्वकृता [illegible] ह। प्रथममेव धृतिहत्यादौ प्रचयत्वं न स्यात्। एवमेकपक्षे सादोदनस्यादिति चेन्न। अविशेषादुभय
दि स्मात्परत्वे [illegible] भवतीति भावः। स्वरितविशेषात्। परयउदात्तः नत्वेषप्रचयत्ववारणार्थं निहत इत्यस्योभयत्रान्वय इति स्मर्तव्यं।
इदमत्रावधेयं। कुविद् हृद्वनकाले ऽनार्षादितिक्रियाणामपरेषामक्षराणां व्यंजनानां स्वराणां चोदात्तस्वरितपदपरत्वेनुदात्तत्वं॥
स्वरस्य चेति करणेन सहैकीभावे ज्ञानेतितः परेषां तथात्वं। तेन सत्यान्ते अवपद्यन्ते नाना नखलु लाभवंतीत्यादौ दर्शनकाले

नैवारणार्थं पदत्वात्तं विशेषणमित्यवधेयं। यस्य उदात्तानां पदानामनुदात्तं स्यात्॥ स्वरविधानसंहिता भवति। तेन नैषा गम्भूमिः प्रभृतिषु
न तस्य पंथामन्वेतवा इत्यादिवेदेन कालेन दोषः। अस्मयंतइत्यादिवारणार्थं विद्यते पदविशेषणमिति तदुक्तं॥ परिग्रहे त्वनार्षान्तान्ने
उक्तं च॥ न वैकाक्षरीकृतान्। परेषां यासमाम्नाये व्यालिस्तेन स्वरोऽपरो॥ ॥पद्यादीस्क इदात्तानामसंहितवदुत्तरासिद्धिर्तिनुसनोरा
धास्याभरकृविंदंगप्रतियथा। विदित्यादौ च नो जैस्यै तौ स्वरितप्रचयौ स्तः। उत्कर्षेणास्य सत्वादित्यत आह॥ ॥उदात्तान्त्स्वरितात्स्व
र्नानान्यमापद्यते स्वरे॥ ॥उदात्तादव्यवहितपूर्वयोनुदात्तः स्वरितो न्यस्तथाभूत स्वरितात्प्रचयतं। नप्राप्नोतीत्यर्थः। …
र्क। निहित इत्यस्यायमन्वयः। अग्निमीळे इत्यादि। नन्वेवमहन्यस्य अभिसृष्टोकंपानस्यात्। उदात्तात्पूर्वस्वरितेऽप्रसङ्गाभावात्। कुप
स्यनुस्वरितविशेषस्यादानेपरे विधानादिति चेन्न। उदात्तानिहितइत्यनेन मोस्वरितप्रचयोविहितो नानुदात्तेऽत्र स्वरेणानुक्तत्वादिति भा
वात् तेनानोक्तकं पनानुपपत्तिरिति भावः। अव्यवहितपदकल्पप्रागवद्बोध्यं। जात्यसंज्ञस्वरितभेदमाह॥ ॥यां तु नेत्व यवौ य
त्रस्मुपैते ततः परं। अपूर्वे नीचपूर्वे वा जात्यः स्वारः स उच्यते॥ ॥यथाचककारादिव्यंजनैः परव्यन्तैः सहयवौ प्रयुज्येते नज्या पूर्वे नी
चपूर्वे वा यः स्वरितः सजात्यः स्वरसंज्ञ इत्यर्थः। ततः परमित्यनेन क्वेत्यादिनास्तीति चोदितं। क्वयेत्यादि। अत्र पूर्वार्धस्य प्रयोजनं
चिंत्यं। यद्यपि तेन वर्धतां … स नयोरप्यभिनिहितयोः संहितायामपूर्वत्वनीचपूर्वत्वे न जात्यत्वं स्यात्। तदुदाहर
णार्थं ध्वौ … प्रक्लेनेतदभावान्न दोषः। एवमपि दिवि व चक्षु राततमित्यादि … जात्यस्स्यात्। नचेष्टापत्तिः।
उवहादिभिस्तस्य प्रश्लिष्टत्वेनोदात्तत्वात्। ग्रंथविरोधापत्तेः। तथात द्वारणार्थं व्यंजनैरिति तच्च चतन्नास्तीति सर्वं चतुरस्रं॥
तथापि व्य…स्वावस्वविदं योजान्वं इतहरी इत्यादि सैज्ञा जात्यः स्यादिति तद्वारणार्थं किं विद्वस्य अयमेवं चेन्न देवास्क। किंते वि
नेति। वस्कृतसकारकृतापूर्वे नीचपूर्वयोरेव जात्यत्वं नत्वन्ययोरिति तात्पर्यं। एतेन नवधंसीत्यादि किंकूपाणमलग्नकं
बोध्यं। यद्वा तत्र पकथनमात्रं बोध्यं। अन्यमपि स्वरितभेदमाह॥ ॥एदोतो … नीचाकारः परो यदि एकीभावो
भवेत्सन्न स्वारो भिनिहतस्तथा॥ ॥तपरकरणादेकारैकारयोरुदात्तयोस्सतोः … परो यद्यकारोनुदात्तो भवेत्तया
रेकीभावे जाते सति अभिनिहितसंज्ञः स्वरितो भवतीत्यर्थः। एकीभावः पूर्वरूपं तथाह्रितीयः स्वरभेद इत्यर्थः। तेन धेतआ

= न पुत्र्योरिति निरर्थकं। अश्विना येपुरुमीळ्ह … नरो … ५ --

सुपोसे इत्यादि। यद्यपि पूर्वरूपा। यथानुपपत्त्यैव दोतोरित्यस्याकारः [redacted] परइत्यस्य प्रसक्तिः। तथापि स्पष्टार्थमुक्तं
वेदितव्यं। यद्वा एकीभावसंधिमात्रं तथा वेदोतोरित्यस्याकारः परइत्यनुक्तौ नुपक्रतेनेत्यादि दावपि … सत्वादभिनिहिता
पत्तिः। एदोतोरित्यनुक्तौ नुक्तः सपरिग्रहोनिहित्यमपि भिनिहितस्यात्। गमयुस्यानुक्तौ नुक्तः एवदोष इति बोध्यं। नचात्रैकी
भाव इति यर्थ … न्नेः … स्यादावपि स्यात्। नापि नीचइतिव्यर्थं। वासोवायोवीनीनमवं प्रतिसमरेतमानाद इत्यादा
वपि स्यात्। अत्र च पूर्वबरेफावोकारा… परस्मिन्नकारे व्याहियतात्वं नोच्यते। एङः पदांतादतीत्यनेनव्यवहितेत्र पूर्वरूप… भे
भावादिति स्मर्तव्यं॥ अन्यमपि स्वरितभेदमाह॥ ॥इउस्तोनेयवौ यत्रजायेते … योस्तयोः। ताभ्यामुत्तरतः स्वारः क्षैप्र इत्य
भिधीयते॥ ॥उदात्तसंबंधिनोरिकारोकारयोः स्थाने यत्र यवौ जायेते ताभ्यां यवाभ्यामुत्तरः क्षैप्रसंज्ञकः स्वरितोभिधीयत इ
त्यर्थः। अप्स्वग्ने यदिन्विंद्र इत्यादि। अत्र च तयोरप्युदात्तयोर्विशेषणं। तथास्य पूर्वपरामर्शित्वेन पूर्वमभिनिहितोनिहित पूर्व
स्योदात्तग्रहणाद् अपि निहितपूर्वानुदात्तो…। निहितपूर्वेणि … उदात्तपूर्वं व्यर्थमिति वाच्यं। विप्रस्य … मनसा
९ विद्यामेषिरं अस्यैवासादिति … क्षैप्रः स्यात्। नाप्युत्तर्योरिति निरर्थकं। मास्यनीरथी … स्यादावपि क्षैप्रः स्यात्। नन्वि
कारस्थाने यकार इत्यादि किमर्थं संधिमात्रमेवास्तामिति चेन्न॥ एवमप्यभिधाही … इत्यादावपि क्षैप्रः स्या
त्॥ तथा च प्रश्लिष्टोच्छेद एव स्यात्। इष्टापत्तौ तु ह्रपणं … स्वेतस्त्रत्र नोदित पूर्वसंधिः स्व
च्यते। एवविल्वनेनेति इष्टव्यं। एतेन कारोकारयोर्यकार … ग्रहणाद् … योनेति … नेयत्र यकारस्य कारो
भवतः तत्रैव क्षैप्रो भवति। नान्यत्रेति परास्ते॥ परास्त च तयोरित्यनेन तस्य पूर्वपरामर्शित्वे पूर्वमभिनिहितेनी चाकारस्य पूर्वे
मुदात्तस्योक्तं। तथैवात्र नीचाकारे परे यत्रेकारोकारयोरुत्थानेयकारवकारौ भवतः तत्रैव क्षैप्रो नान्यत्रेति। ननु ह्रस्वदीर्घ
ग्रहणं किमर्थं कर्तव्यमिति चेन्न विपरीतप्रतिबुद्धा समाधानस्याभयोः …। वस्कृतस्य कथं कर्तव्यं …
याभिकोनिमाबाधो … प्रमाणाकारं भावात्। यद्वा स्वार इत्यस्य नीचइत्यादि …
न इत्यस्य नीच इत्यर्थः। क्वचित्पुस्तके॥ ॥इवर्णोयदा … तेपवौ … ताभ्यां नीचः परस्स्वारः क्षैप्र इत्यभि
धीयत इति पाठः॥ ॥न संयोगमपरत्वं। अन्यमपि स्वरितभेदमाह॥ ॥इकारउभयः पूर्वस्मिन्परो निहितस्वरः। त्र
दा

ऌष्माद्धरज्यार्थं स्वरवैवर्णविभ्रमाः॥ ॥उदंचेदनकारस्ततः परं सकारोनुदात्तस्तमुदात्तं वर्णविभ्रमाः आचार्याः प्रश्लिष्टनामकं स्वरितमाहुः
रित्यर्थः॥ वर्णान्वदंतीति वर्णविदः अनिराकार्यमिति अमपूतथार्थमर्थः पूर्ववत् अथवा हीइगिर्वणद्दत्यादि अत्राकारे इकारौ इदीदिकारद्वयं स्व
मेवबोध्यं तेन सवर्णे अतानो विहीमिइद्दत्यादौ न प्रश्लिष्टापत्तिः ननु इरु स्थाने यथैव यत्स्य न यघकारोकारयोः स्वयमेक्तिरूपं तथापि इस्वर
योर्भयसाधारणं निकालोकारयोर्याप्याविशेषकं इकोयणचीत्येन त्रेस्याभ्य न आर्षतु इकारद्वयं स्वदीर्घोभयसाधारणं ग्राह्यं॥
प्रकः सवर्णे दीर्घः इत्येतत्सूत्रस्योभ्यजातीति वेन्मत्वं सवर्णे ज्ञानो विहीमिद्धौ अस्यादिव्याकदाहरणानुविधेनकारद्वयं स्व
मेवोच्यते अन्यथा तदपि नावद्वकल्प्यस्यात् नडुकपुव नेकारयोः प्रश्लेष इतिचेन्नकाचार्यव्याख्यायां स्वयं निकारयोः प्रश्लेष इति
हितीयो अत्रापितदेवमत्काहरणंद्वाहीति ननु तस्मात् प्रथममकारोनुदात्तःपूर्वमिति किमर्थं विपरीत्यं कृतं नेतिचेन्न उतेमाहु नैवोअस्मीत्यादिवधादि दु
गिर्वणाद्वाघलस्येलस्येन्वसंभवात्संभवेस्यात् अत्राप्युभयोरिकारयोः स्वयधानवोध्यं तेनन पूर्वोक्तदोषः॥ यदा इकारद्वानिसत्तम्भ
तस्येत्यर्थः तथा च पूर्वस्मिन्निकारे उदात्तः स्वरः परस्मिन्निकारे सतु स्वरोनुदात्तस्तमनुदात्तं प्रश्लिष्टनामकं स्वरितमाहुरित्यर्थः। अतएव
आश्लेषोयं स्वरित इति संगच्छते प्रश्लेषकाः नसंबंधिमात्रे किंतु प्रकृष्टेणाश्लेषः प्रश्लेषः प्रकर्षेणसंधिरितियावत् प्रकर्षश्च अकः सवर्णे
दीर्घ इत्येतस्मात् अन्यथा इंद्राग्नी अपाद्य मित्यादौ इंद्राग्नी इत्यत्र स्मिन्प्रथमे पदे इकार उदात्तो वर्तते ततः परमियमित्यत्र तीयपदस्य
रोनुवर्ततेतयोरुभाभ्यां स्वरितः स्यात् यथा कथंचित्स्वरैर्द्विवर्तित्वादिरूपसंबंधस्य विद्यमानत्वादिति दिक्॥ इदानीं चतुर्णा स्वर
णां कंपनिमित्तमाह॥ ॥कंपंते ये स्वरा येयो स्वरिताः परा:॥ एतत्सम्यक्प्रकारेण ज्ञात्वा सोकंप विद्वते॥ ॥ यकारस्त्वेव कारार्थः न
भाच्चतएवोक्ताः स्वराश्चत्वारः स्वरिताः कंपते। उच्चारविशेषस्तत्वाकार एवोच्चैकं दोभविष्यतीतिस्मर्तव्यं यस्य तु यस्यां संहितायां
प्रमाणा यत्र उच्चः स्वरिताउपरांभवंतितत्रैवकंपोभवतीत्यर्थः। उच्चाश्च स्वरिता श्चो स्वरिताः। बहुवचनं सुदाहरणबाहुल्याभिप्रायेणे
त्यर्थः। कः १ स्वाः कन्याः १ याः। योरायो १ वर्तः। अहं न्य १ न्यं मोषद १ अभी १ द मित्यादि यद्वा यस्मिन्स्वरसंधौ क्रियमाणे चचतुर्णा
स्वराणां उच्च स्वरिताः परा भवंति तत्रैव कंपो भवति नान्यत्रेत्यर्थः॥ ननु कंपनिमित्तमसंबंधादपि कंपकृतास्यादित्यत आह॥ एत
दिति एतत्पूर्वोक्तानां चतुर्णां स्वराणामुदात्तपूर्वत्वे स्वरितपूर्वत्वं वा सम्यक्प्रकारेण ज्ञात्वासौ पाठकः ननु कंपविधि कंप
नीयसौ कंपविदकंपकृत्तो भवेदित्यर्थः। तावत्कामपमाहुरुपं बोध्यं नन्वेतदित्येवकंपनिमित्तमात्रमर्थः। कंपनिमित्तस्योदात्तस्य
स्वरितस्य वा हानौ वितत्पूर्वमुक्तं चतुर्णां स्वराणामहानौ पिकंपकृतानस्यात् वक्तमनकं स्वरितानामुदात्तपरत्वं तेनका २

हानं कारणमिति भावः॥ इदानीं तैरोव्यंजनस्वरितभेदमाह॥ ॥उदात्तपूर्वं यत्किंचिच्छंदसि स्वरितं भवेत्। एषसर्वबहुस्वाप्यस्तैरोव्यंजनएव तु॥
॥ च पुनः शब्दः छंदसि वेदे उदात्तपूर्वो यस्य तत्तथोक्तं एतादृशं यत्किंचित्स्वरितं भवेदस्ति तैरोव्यंजनसंज्ञ एव स्वरो भवेदित्यर्थः॥ सर्वे ब
हुरिति स्वरितविशेषणं सर्वेभ्यः बहुः सर्वबहुरिति अंतर्हितं व्यंजनं यस्य तिरोव्यंजनः उदात्तपूर्वमिति आत्मादिनिवृत्यर्थं विशेष्यमानं बहु
ग्रहणात् इत्येवमर्थं यत्किंचिदिति मन्वादिवाक्यनिवृत्त्यर्थं छंदसीति उदाहरणं तु आनिर्मीळे पुरोहितमित्यादि॥ तिरो विरामरू
पं स्वरितभेदमाह॥ ॥अवग्रहात्परो यत्र स्वरितः स्यादनंतरं। तिरोविरामं तं विद्यादुदात्तो यदि दृश्यते॥ ॥उदात्तादवग्रहो अन
यदि स्वरितस्तदात्र हि तं स्वरितं तिरोविराम इति विद्यादित्यर्थः। अवग्रह इत्युक्तं अनुच्यते। विकल्पितत्वात् इत्यवग्रहात्परइति नैवोक्तं अनादि
घाद्यार्थं नचोदात्तापि तिरोव्यंजनं व्यंजनान्तर्हितत्वादिति वाच्यं तिरोविरामस्यावग्रहमात्रविषयत्वात् तस्य चान्यत्र सावकाशत्वात्
अतएव बहुरिति विशेषणमपि संगच्छते॥ उदात्तो यदि वग्रहादित्यस्य कंपचित्वं स्वरूपकथनमात्रं वा बोध्यं इदानीं पादवृत्तस्वरितभेद
माह॥ ॥स्वरैश्चेत्स्वरितो यत्र विवृत्त्यात्र समस्थितः। एतत्तु पादवृत्तं स्यल्लक्षणं शास्त्रनिश्चितं॥ ॥स्वरितस्वरूपादिविवृत्यासु च वा भावीतितादृश
स्वरितं पादवृत्तं जानीयादित्यर्थः। यद्वा सामर्थ्यनामः। वैविध्यमत्र न्यते विवृत्तो भवतीति विग्रहात् नात्तर्तु नामुदाहरणान्याह॥ ॥ आस
स्वरः सजात्येन प्रश्लेषप्रत्ययैश्च॥ तेनचेनाभिनिहितः प्राक्श्लिष्टाहि अग्निर्वाः॥ तिरोविरामाः वक्र भितयो व्यंजनरूपः॥ पादवृत्तस्यलेताद
कद्वैयव्याहृतिनिदर्शनं॥ ॥ इदमुपलक्षणं॥ क्षत्रं। यादिनिह्वा आक्रूणोत्पत्सन्वस्त्वानः सव्यया पुरोहितमभि विमयायद्वेत्यादिस्पिद्ध
वं। कर्णश्चित्कोकात्वं स्वक्रमेणपाठः॥ सम्यक् जात्यः स्वरः सजात्यं नेसापक्त उदाहरणाथस्य स्वरूपमिभीचीन एव। नव्या मनुष्यादिरहस्यवेरुद्रः पा
तो इप्रमापातिकः॥ उपकस्त्वलन्वेथानको दोऽनुरोधेन चोदाहरणान्नानुकल्पा नचु पूर्वस्वरितात्पर्वस्यानुदात्तस्य प्रचयस्ते मुक्तौ। तस्यापि
तालस्य पुत्रेनस्य यादिरूपविशेषनेहस्वं भावो भवति तद्धा कथं नस्त्वावन्वती त्वेनाह॥ ॥ नीचंनवचमरिरस्वारस्येकीभावं तुगच्छति॥ ॥नी
चेनैकीभावं गच्छतीत्येनत्स्वरितता भवति मायुत्यर्थः। दयच्छदसीत्यादि केचित्तु सीनं सर्पिषेद्रकृमि सान्बुदाहरणवदंति॥ अत्रेदं चिंत्यं
उदात्तानुस्वरितादयस्य सत्रिरमयानुपत्तिः। एतत्स्वयकुदात्तःस्वरितोवाप्रकृतिभवतितदात्वस्वरितात्पर्वरितौहि अन्यत्रमेलिवचनुदात्तएवभवति
तिस्मर्तव्यं। नन्वयाप्यनंत्री। क्षो विप्रत्ययादीनदोषयातिनिरस्वत्तनं नीचयोरेकीभावेन। चीप्सानुदात्तयोरेकीभावः स्वरितात्स्यात्मयाः प्रचयादद
तयोरेतिथा भावे सतिकः स्वरितो भवतीत्यत आह॥ ॥नीचेनीचाभिरिश्लेषोनुनीतमप्रचयं ब्रवीति॥ ॥नीचेननीचेनिमिश्रितंननीचौ नीचौ चेद
प्राप्तोति त्वथः। वकार स्वल्प्यर्थे। तथाच स्वरितप्रचयात् नुदात्ते इति मिलितोयः अनुदात्तः सउदात्तो भवति एवं तु प्रत्यक्षाणितेपितेनुदात्तेष
नुपलभ्यतेत्यत्स्याहि इदमुपलक्षणं उदात्तयोरेकीभावेन सतिउदात्तएव भवतीत्यपीदृशीभावे यद्वा चकारोपलक्षितएवायमर्थ इति बोध्यं

५

अत्र च उदात्तात्परस्यानुदात्तस्य पूर्वोदात्तेन सहैकीभावे तात्तेस मिलपिपूर्वोक्ताभिनिहिता प्रातिश्रुतः स्वरः एवोदात्तो भवतीति स्मतैवं तेन प्राप्तेऽपि
स्वरस्यादोनदोषः । ननु नीचेन मिलितत्वनीचोनीचएव भवतीत्युक्तं । तदयुक्तं सजोषसाउषसासूर्येणचादितिरित्यत्र मिलितत्वनीचाभावप्रकाराभ्यामि श्रीरा
। लितोदात्तस्य दर्शनादिति न चुचोद्यं अत्र चकारोऽग्गलितोवर्त्तते सचाकार उदात्त एव तथा च तेन सह संधिः । विद्यमानत्वान्न दोषः । तत्फले चासूर्येणा
दितेर्व्याख्यातमिति भाष्यव्याख्याने प्रमाणमिति दिक् । स्वरितविशेषस्य प्रकारमाह ॥ ॥उदात्तोऽस्वरि[illegible]ताद्यः स्वरितोदात्तवद्युतिः ॥
प्रकल्पानिहतं चाक्रूरा चार्याः स्वरविन्नमाः ॥ ॥उदात्तवत्सञ्चय इत्यर्थः । तथाचोदात्तात्परोयः स्वरितः स्वरितात्परोयः प्रचयः स स उ
निहतइत्यर्थः । अत्र निहतस्यैवोभरकाले स्वरितात्प्रचयता भवतीति भावः । उदाहरणं कृष्णग्रुपाजः प्रसितिं पृथ्वीमिलायुदर्शं उदात्तानुदा
त्तौ स्वरितांशेनाभ्यां मिलितत्वाज्जायन्ते ये भेदाः स्वरितास्ते षामिदानीं मात्राभेदेन पृथक्त्वस्यापकथनं क्रियते ॥ एकाक्षरे समावेशे पूर्व
यो स्वरितः स्वरः । तस्यादुत्तरोदात्ताद्धर्धमात्रार्धमिव वा ॥ यत्रोदात्तानुदात्ताभ्यां मिलित्वा स्वरितो भवति तस्य स्वरितस्यादावुदात्तत्वे
र्धमात्रा वेदितव्या ॥ अथवा द्विमात्रस्य स्वरितस्यार्धमेव तथा वेदितव्यं ॥ इदमत्राकूतं ॥ अपरो भागो योदात्तः सोऽनुदात्तः श्रुतिः । परं तु पूर्वद उ
त्तस्वरितेन्द्रावसरपरे चेत् भवति । यदा द्रुतपरे भवति तदा परः शेषो नुदात्त एव स्यात् एवं च सत्यप्युकं पर्युक्तं यत् । तदुक्तं शौनकाचार्येः ॥ ॥
अनुदात्तः परः शेषः स उदात्तः श्रुतिर्न चेत् । उदात्तं चोच्यते किंचित्स्वरितं वाक्षरं परं ॥ ॥ नन्वेवमुदात्तपूर्वा एते सर्वे कंपाः स्युस्तथा च द
र्वेदीर्घस्य प्रयोगे इति स्यात् मृध्येनुकंपयेत् कंपभिसादिवचनविरोधः स्यादिति चेत् । न । नन्वेतस्य कंपो योगः पाठे वानित्यस्याद्यनुदात्तपूर्वे कंपो अनु
दिषाद्रविरोधस्य स्यात् तद्यमेतद्वचनस्य सर्वत्र प्रवृत्त्येलादिकं स्यात् एवं विशेषः । सामान्यवचनस्यानुवृत्तौ विषयविलोपापत्तिभिया
तद्विषयत्वमिति किंचिन्मनसिकृत्वा कुर्वन्नाह ॥ ॥ यत्राभिनिहितात्पूर्वमनुदात्तस्य दृश्यते । तत्र स्वारः प्रकृत्वा उतरपाना नो मेदनी ने ॥ ॥
यस्मिन्नक्षरे अभिनिहितात्पूर्वमनुदात्तः प्रदृश्यते तत्र स्वारः स्वरितविशेषकंपमिति यावत् प्रकुर्वीत उदात्तमिति शेषः ॥ न कुर्वीतेत्यपि पाठः ॥ तत्र
त्व नुदात्तपूर्वकमिति शेषः । वृत्तस्यानुते पुरु इन्द्र तथा । त्वाहीन्द्रावसे विवाचः । इत्यादौ तदाद्यर्थमभिनिहितादिपु कंपदर्शनं । उदाहरणा मि
सर्वः । व्यानानये रात्रः सनाभयः । अत्रास्मोकं प्रतिभाति यथा नानाम्य इत्यत्र क्रमादिकाले अभिनिहितस्योदात्तपूर्वकस्याभावात् अनुदा
त्तपूर्वकंपस्यापीति अत्र केचित् संहितामात्र विषयत्वमेतद्वचनस्येति तन्न सामान्यवचनस्यैतन्मात्र विषयत्वे प्रमाणाभावात् एवं तु या
तन्मात्र विषयत्वं तथापि कृतरां न यास्यात् अन्येन संहिताकालेयस्योदात्तपूर्वकंपानतस्य क्रमादिकालेपि तथैव यथा हि तेन चेत्य
नेनतनेचेत्यत हे पदमध्यवर्तिभवतः तत्र लघु लृकारः पठनीय इत्यर्थः । उदाहरणं तु । अध त्मा यया नन्व नने च यदी दर्शितमिला अत्र क्रम
कालेपि कंपः स्वकारः पठ्यते । यथायुक्तं तेषि उदात्त पूर्वे एव क्रमकाले कंपो भवति । अन्यथा तत्रापि क्रमकालेतेन पूर्वकंपत्वाभावात् ॥
तथापाठो न स्यात् । तस्मात्संहिताकालेभदात्तपूर्वकत्वदर्शनात्तथैव क्रमेपीति चकाराण्यनुवृत्तिः । तथापि विवक्का ज्ञानेन मे बंध स्वरिते ३